

SORIN M. RĂDULESCU, *Sociologia sinuciderii*, București: Editura Pandora, 2015

La începutul lunii noiembrie a anului trecut, într-un cadru intim și select, departe de tumultul zgomotos al mișcărilor de stradă generate de tragedia victimelor incendiului de la clubul „Colectiv”, a avut loc lansarea cărții de excepție a sociologului Sorin M. Rădulescu, apărută, într-o ținută grafică deosebită, la prestigioasa editură „Pandora”, sub îngrijirea editorului senior Ion (Jean) Monafu. Cu prilejul acestei lansări, am prezentat succint cele mai importante merite și calități științifice ale lucrării, fiind unul dintre cunoscătorii preocupărilor autorului în domeniul devianței, domeniu mai puțin abordat în trecut, dar cercetat intens în prezent, și în care din nefericire se scrie mult, însă *se citește* și mai ales *se citează* mai puțin (ca să nu spun că se plagiază, compilează sau păștișează cu seninătate, dar și cu nerușinare).

Într-un climat caracterizat de improvizatie și impostură științifică, dominat de o maculatură sociologică fără valoare, cartea *Sociologia sinuciderii*, ca de altfel și celelalte cărți publicate de Sorin M. Rădulescu de-a lungul timpului, se singularizează atât prin noutatea și originalitatea temei abordate, cât mai ales prin frumusețea și acuratețea scriiturii, prin precizia conceptelor și termenilor utilizați și accesibilitatea, chiar și pentru cei mai puțin avizați sau cunoscători ai sociologiei. Aminteam atunci faptul că autorul face parte din primele promoții de sociologi pe care i-am putea caracteriza ca fiind „pur sânge”, ai generației anilor '70–'80, și unul dintre cei mai productivi (dacă nu chiar cel mai productiv), publicând singur sau în colaborare un număr de 40 de cărți, care au acoperit practic întregul perimetru sau domeniu al sociologiei devianței și problemelor sociale, între care amintim: *bolile psihice (Devianța comportamentală și boala psihică, 1989)*, *devianța și criminalitatea (Sociologia crimei și criminalității, 1995; Sociologia devianței și a problemelor sociale, 2014)*, *corupția (Corupția și crima organizată în România, 1994; Corupția în România. Realitate și percepție socială, 2005)*, *delincvența juvenilă (Introducere în sociologia delincvenței juvenile, 1990; Delicvența juvenilă în România. Cercetare și prevenire socială, 2002)*, *boala și sănătatea (Medicina și comunitățile umane, 1980; Sociologia sănătății și a bolii, 2002)*, *violența domestică (Sociologia violenței intrafamiliale, 2001)*, *consumul de droguri (Sociologia consumului și abuzului de droguri, 2006)*, *devianță sexuală (Sociologia și istoria comportamentului sexual deviant, 1996)* etc.

Practic, *Sociologia sinuciderii* se înscrie și încheie, într-un mod fericit, această incursiune și introspecție științifică a autorului într-un domeniu atât de controversat și de sensibil precum cel al sinuciderii, unde există numeroase și variate teorii, puncte de vedere și ipoteze, precum și o multitudine de date și informații statistice, multe dintre ele ambigue și contradictorii. Este meritul incontestabil al autorului că a reușit să analizeze masa imensă de date statistice existente în diverse țări, inclusiv în România, și să încerce să le aducă la un numitor comun, capabil să le facă comparabile și interpretabile. El a perseverat cu migală și răbdare în această întreprindere extrem de dificilă, lucrând de unul singur, mai ales că în România (spre deosebire de alte țări) nu există încă o bază de date complete, comparabile cu ale altor țări, asupra suicidului. Din carte aflăm că principalele instituții abilitate în domeniu, Institutul Național de Statistică și Institutul de Medicină Legală, nu dețin decât informații lacunare și incomplete, care nu pot oferi o imagine de ansamblu asupra fenomenului suicidar din România. Nu există date asupra unor variabile importante ale suicidului,

„*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXVII, nr. 3–4, p. 337–346, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

precum ocupația, statusul marital, mediul de proveniență, starea civilă, apartenența religioasă, fără a mai menționa absența unor studii și cercetări amănunțite privind suicidul ca problemă socială.

Dincolo de aceste lipsuri și deficiențe semnalate de autor privind acuratețea și credibilitatea informațiilor despre fenomenul suicidar în România, este ignorată sau lipsește și activitatea de prevenire „în timp util” a suicidului, capabilă să-i descopere pe potențialii sinucigași. Nu există decât foarte puține studii de epidemiologie socială care să identifice tendințele de evoluție, pe termen scurt, mediu sau lung, a fenomenului de sinucidere la nivelul populației globale sau a unor categorii speciale de populație și să evalueze factorii sociali care potențează sau favorizează comportamentele suicidare (cum ar fi: statusul socio-economic, stilul de viață, structura familiei, relațiile interpersonale, anturajul, afilierea religioasă etc.).

Deși autorul mărturisește că lucrarea are „în mod preponderent, un caracter practic, urmărind să ofere o imagine complexă, din mai multe unghiuri și puncte de vedere, a suicidului, pentru a pune în dependență variabilele individuale ale suicidului” (p. 13), lectura ei te convinge că ea conține numeroase contribuții teoretice, metodologice și aplicative notabile. De altfel, cartea s-a bazat, în esență, pe rezultatele a două proiecte de cercetare pe care Sorin M. Rădulescu le-a realizat, în perioada 2011–2015, în cadrul Institutului de Sociologie al Academiei Române: *Sinuciderea ca indicator relevant al anomiei existente în România și Etiologia actului suicidar din România în context european*. Utilizând ca ipoteză principală noțiunea de *anomie* (în sens durkheimian), autorul și-a pus întrebarea dacă și în ce măsură sinuciderea reprezintă un indicator relevant al stării de anomie care continuă să se manifeste și astăzi în societatea românească, unde nu există încă o reglare normativă puternică și eficientă, iar multe dintre actele de sinucidere sunt, în principal, anomice. În vederea testării și validării acestei ipoteze, metodologia utilizată de autor a fost deosebit de complexă și diversă, constând, în principal, din: analiza documentară asupra principalelor teorii și modele explicative ale suicidului, existente în plan național și internațional; analiza secundară a datelor provenite din diverse studii și cercetări realizate în România sau în alte țări; evaluarea tendințelor statistice ale fenomenului suicidar din țara noastră sau alte țări; sinuciderile reflectate în mass-media și mediul virtual, inclusiv evaluări cantitative, studii de caz și clasificări calitative. Autorul nu s-a mulțumit să ia de-a gata, fără precauția de rigoare, datele și informațiile oficiale existente, ci a perseverat într-o muncă asiduă și oboșitoare de a controla și reanaliza diversele informații, de multe ori contradictorii și ambigue, pentru a le putea interpreta într-o manieră științifică validă, capabilă să evedențieze în mod clar *incidența și prevalența suicidului* la nivelul unor populații sau categorii de populație, *ratele de sinucidere*, adică numărul total de sinucideri ce revine la o sută de mii de locuitori, și *ratele de distribuție* a suicidului în cadrul unor grupe diferențiate de populație.

Dincolo de aceste remarci științifice făcute pe marginea cărții lui Sorin M. Rădulescu cu ocazia lansării ei, lucrarea în sine te provoacă și te incită prin dramatismul temei abordate, făcându-te să reflectezi și să te întrebi dacă soluția sinuciderii este preferabilă unei vieți eșuate sau lipsite de sens sau dacă viața merită trăită, în ciuda dificultăților și eșecurilor întâmpinate, fiind preferabilă morții. Orice sinucidere este, în același timp, o importantă pierdere socială, implicând costuri sociale și economice importante, cu impact asupra familiei sinucigașului și colectivității în ansamblul ei, și care solicită un răspuns social, reacții capabile să-i descurajeze pe cei cu tendințe de sinucidere și să facă cât mai eficiente eforturile de prevenție.

Sinuciderea reprezintă una dintre cele mai sensibile probleme sociale, fiind omniprezentă în toate societățile umane, indiferent de întinderea lor, mărimea și densitatea populației, sistemul lor valorico-normativ, tradițiile, moravurile și obiceiurile care le caracterizează. Deși în aparență ea pare a fi un gen de conduită care implică numai individualitatea persoanei, în realitate, procesul care declanșează acest act are un nemijlocit caracter social, definit de raporturi sociale, norme, valori, prescripții morale sau religioase. În consecință, sinuciderea este o acțiune ale cărei determinări, condiționări, motivații și semnificații implică numeroase puncte de vedere, teorii și modele explicative din perspectivă culturală, filosofică, religioasă, psihologică, sociologică, criminologică etc.

Din acest motiv, Sorin M. Rădulescu optează, în cartea de față (care are ca subtitlu *Tendințe și evoluții ale sinuciderii în România*), pentru o abordare *multidisciplinară* a fenomenului actului

suicidar, capabilă să identifice incidența acestuia în cadrul populației generale, cât și a unor categorii distincte de populație, a factorilor de risc care potențează apariția comportamentului suicidal și a acțiunilor de prevenire și tratament al eventualelor victime. El consideră sinuciderea ca un fenomen care implică multiple și variate definiții și caracteristici, în funcție de conceptul filosofic cu privire la sinucidere și de atitudinile religioase față de actul suicidal, fiind o temă de predilecție începând din antichitate, dar și o sursă de inspirație și creație pentru reprezentanții de seamă din domeniul artelor plastice (Rembrandt, Delacroix, Rubens, David etc.), dramaturgi și prozatori (Shakespeare, Dante, Corneille, Ibsen, Tolstoi, Hemingway etc.). Extrem de interesantă și semnificativă ni se pare și lunga listă de personaje celebre prezente în această carte, selectate de autor, personalități care, în decursul istoriei, au ales calea sinuciderii, cum ar fi, de pildă: Socrate, Seneca, Freud, Hemingway, Koestler, inclusiv unele din țara noastră (Al. Odobescu, I. Drăghicescu, Petre Andrei).

Caracterul multidisciplinar al abordării sinuciderii se vedește cel mai bine atunci când autorul prezintă și analizează incidența factorilor biologici și psihologici în determinarea comportamentului suicidal, insistând însă asupra influenței mediului social și a determinărilor acestuia asupra sinuciderii. În acest context, pregătirea și formația sa de sociolog și-au pus amprenta pe discursul său teoretic, atunci când este abordată problematica suicidului din perspectivă sociologică, prin analiza extrem de interesantă și laborioasă a fenomenului sinuciderii, începând cu E. Durkheim și M. Halbwachs și terminând cu concepțiile fenomenologice cu privire la actul de sinucidere (J. Douglas, J.M. Atkinson, S. Taylor etc.). Dintre aceștia, cel mai reprezentativ autor în domeniul interpretării sociologice a sinuciderii rămâne E. Durkheim, a cărui concepție reprezintă încă și astăzi una dintre cele mai valide analize a comportamentului suicidal. Pentru Durkheim, sinuciderea nu este decât manifestarea unui tip de comportament autodestructiv, personal și individual, sinuciderea fiind „orice caz de moarte care rezultă direct sau indirect, într-un act pozitiv sau negativ, săvârșit de individul însuși și despre care acesta știe ce rezultat va produce”, astfel încât sinucigașul are o dublă calitate, de autor, dar și de victimă a actului suicidal. În lucrarea sa dedicată suicidului (*Le suicide. Étude de sociologie*, 1897), Durkheim constată că sinuciderea este un *fait social*, generat de o serie de cauze sociale și nu psihologice, care țin de gradul de *reglare socială* exercitat de societate și cel de *integrare socială* a indivizilor în diverse grupuri sociale. Realizând un vast material statistic și documentar despre evoluția fenomenului de sinucidere, el constată că acesta diferă sensibil de la o țară la alta, dar este extrem de stabil în fiecare țară pe perioade mai mari de timp, evidențiind chiar o serie de regularități ale sinuciderilor, și anume: tendința spre sinucidere crește odată cu vârsta; sinuciderile nu se află în corelație cu clima; sinuciderile încep să se intensifice din luna ianuarie până în luna iunie și să descrească din iunie până în decembrie; rata sinuciderilor este mai ridicată în rândul persoanelor singure sau necăsătorite, ca și în rândul protestanților, decât în rândul catolicilor. Plecând de la aceste regularități statistice, E. Durkheim a identificat patru tipuri principale de sinucidere: *sinucidere egoistă*, datorată gradului scăzut de integrare socială a individului în grupurile sociale; *sinucidere altruistă*, generată de excesul de integrare socială a individului în grupul din care face parte; *sinucidere anomică*, provocată de stările de criză și de schimbări rapide intervenite într-o societate, constând deci dintr-un deficit de reglementare normativă; *sinucidere fatalistă*, rezultată dintr-un exces de reglementare morală și normativă.

Concepția lui Durkheim despre sinucidere a fost supusă unor critici, pe care însă Sorin M. Rădulescu le consideră neîntemeiate, între care cele privind lipsa unei distincții clare între sinuciderea anomică și cea egoistă sau faptul că tipurile de sinucidere stabilite de Durkheim sunt, mai degrabă, descriptive decât explicative etc. El demonstrează că noțiunile utilizate de Durkheim, mai ales cea de *anomie*, generează încă o serie de erori și distorsiuni interpretative, datorate și sensurilor contradictorii în legătură cu termenii utilizați de Durkheim. Astfel, susține autorul, în concepția lui Durkheim chiar „integrarea socială poate avea, ea însăși, funcții reglative, ceea ce înseamnă că cele patru tipuri de sinucidere nu se pot trata separat, așa cum cred unii critici ai concepției lui Durkheim. De exemplu, absența reglării oferite de normele morale este o stare echivalentă cu absența integrării sociale, în condițiile în care această coeziune se referă și la capacitatea grupului de a produce și aplica

norme” (p. 96). Este un argument puternic, conchide autorul, pentru a nu trata sinuciderea anomică în mod separat de celelalte tipuri de sinucidere.

Un alt sociolog important a cărui concepție despre sinucidere ocupă un loc aparte în lucrarea lui Sorin M. Rădulescu este Maurice Halbwachs, care în 1930 a realizat o analiză a statisticilor asupra sinuciderilor, semnalând o serie de dificultăți și erori în înregistrarea acestora sau în analiza lor comparativă pe țări și regiuni, între care existența unor proceduri diferite de înregistrare a sinuciderilor, disimularea sinuciderilor sub forma unor accidente, inexistența mențiunilor privind cauzele mortalității, motiv pentru care cel puțin un sfert dintre decese scapă oricărui control științific. Pentru a suplini aceste deficiențe cu caracter statistic, Halbwachs a propus analiza diverselor *metode* (mijloace) utilizate de sinucigași, care sunt dependente de tradiții, obiceiuri și stiluri de viață culturale (sinucigașii englezi preferă otrăvirea, cei germani spânzurarea, francezii înecul, în timp ce italienii și spaniolii armele de foc). Există deci un raport constant între alegerea mijloacelor de sinucidere și cauzele sinuciderilor, fiecare grup social, național sau regional avându-și propria rată de sinucidere, explicabilă și prin preferința pentru o anumită metodă de suprimare a vieții. Sinuciderea, consideră Halbwachs, „nu este atât un act individual, cât un determinant social care apare sub o formă de constrângere impusă individului de diferite atitudini și valori sociale ori culturale, printre care resemnare, sacrificiu, acceptare și chiar adeziune tacită” (p. 98).

O atenție aparte este acordată în cartea lui Sorin M. Rădulescu analizei concepțiilor sociologice cu caracter fenomenologic cu privire la actul de sinucidere, care și-au propus să clarifice (semnifice) raționalitatea și practica științifică prin analize detaliate ale cunoașterii formelor variate de experiență intențională a subiectului. Reprezentanții acestor concepții, printre care J. Douglas, au supus criticii modelul durkheimian al sinuciderii, considerând că el ignoră *semnificațiile* sau *motivațiile* care au determinat incidența suicidului într-o țară sau alta, confundând *cauzele* (sociale) ale sinuciderii și *motivele* (individuale) ale sinucigașului. În consecință, sinucigașii utilizează mai multe modele de semnificații sociale, pe care le-au construit fie în mod personal, fie în relație cu alții, și care demonstrează că sinuciderea nu are o singură accepțiune, ci o multitudine de definiții (semnificații), cum ar fi: transmutarea identității reale a persoanei în lumea prezentă sau în altă lume, dobândirea compătimirii, milei, simpatiei și compasiunii celorlalți, culpabilizarea (blamarea) altora pentru suprimarea vieții, derobarea de responsabilitățile personale sau sociale, evitarea blamului, rușinii ca urmare a comiterii unei crime sau a unei fapte imorale sau penale (p. 112).

Idei similare cu cele formulate de J. Douglas au fost elaborate, între alții, de către J. Maxwell Atkinson, care a considerat că statisticile oficiale asupra sinuciderilor nu reflectă realitatea, ele bazându-se pe presupuneri prealabile ale medicilor legiști și procurorilor. În încercarea de a defini și clasa decese din cauze nenaturale, ei analizează caracteristicile acestor decese și biografiile victimelor, luând ca premisă presupunerile privind ceea ce constituie un „social tipic” sau o „biografie tipică” pentru comiterea unui suicid (p. 117). Pe aceeași linie, Jean Baechler consideră că suicidul nu este decât un *răspuns* la o anumită problemă și, în același timp, o *metodă* de a soluționa această problemă, alcătuiind o tipologie cere implică, în total, 4 categorii mari de sinucidere și 12 subcategorii. Concepția și tipologia sa au fost supuse criticilor de către Steve Taylor, care, într-o lucrare din 1982, și-a propus să demonstreze că sinuciderea nu poate fi abordată decât în mod empiric, realist, eliminând orice concepție, opinie pozitivistă sau orice interpretare fenomenologică. Făcând o analiză amănunțită a unor cazuri de sinucidere petrecute la metrourile londoneze, Taylor a realizat o clasificare a sinuciderilor și tentativelor de sinucidere, propunând două mari categorii de sinucideri („ectopice”, îndreptate împotriva sinelui, și „symfizice” dirijate împotriva altora), subîmpărțite, la rândul lor, în alte patru subcategorii (sinucidere „submisivă”, „thanatică”, de „sacrificiu” și de „rugămintă” sau „implorare”).

Această retrospectivă teoretică, extrem de interesantă, laborioasă, dar și critică, pe care o face Sorin M. Rădulescu în primele trei capitole ale cărții sale, i-a permis avansarea unor ipoteze și puncte de vedere personale cu privire la *factorii de risc* și corelațiile principale ale suicidului, precum și a principalelor variabile individuale și sociale care se află în legătură cu sinuciderile dintr-o țară sau alta, între care menționăm: *sexul* (sinuciderile în rândul bărbaților sunt de 3–4 ori mai frecvente decât

cele în rândul femeilor), *vârsta* (sinuciderea sunt mai frecvente la vârstele înaintate, de peste 60 de ani), *profesia și ocupația* (sinuciderea sunt mai frecvente în rândul persoanelor care nu au un loc de muncă statornic, sunt șomeri sau au un status profesional scăzut), *mediul de rezidență* (sinuciderea sunt mai scăzute în mediul rural, comparativ cu cele din mediul urban), *starea civilă* (sinuciderea sunt mai ridicate în rândul persoanelor celibatate, față de cele căsătorite), *anotimpul și luna anului* (sinuciderea sunt mai frecvente vara, iar cele mai puține au loc iarna), *religia* (se sinucid mai mulți protestanți decât catolici).

Partea cea mai consistentă a cărții lui Sorin M. Rădulescu este dedicată analizei detaliate a tendințelor de evoluție ale fenomenului suicidal în România, de-a lungul unor perioade de timp distincte, care au marcat istoria societății românești, și anume: sinuciderea înainte și după evenimentele din 1989, sinuciderea în perioada 1992–2012, sinuciderea și criza economică din perioada 2008–2010, prin evidențierea incidenței și a gradului de răspândire a suicidului, a ratelor de sinucidere și a ratelor de distribuție a sinuciderilor. Această analiză cantitativă a datelor statistice existente, realizată cu mult efort fizic (și uneori financiar) de către autor, gravitează în jurul ipotezei teoretice utilizate, și anume în ce măsură sinuciderea este un indicator relevant al *stării de anomie* care se manifestă, astăzi, cu atâta acuitate, în România. În această întreprindere dificilă și pretențioasă, în același timp, Sorin M. Rădulescu pleacă de la concepția despre anomie a lui Durkheim, elaborată inițial în lucrarea *Diviziunea muncii sociale* și îmbogățită, ulterior, în lucrarea *Sinuciderea*, unde cele două variabile (reglare socială și integrare socială) pot conduce la absența reglării raționale a acțiunii indivizilor, la dezorientarea acestuia sau la lipsa de raționalitate a acțiunii. Operaționalizată, în mod original, la realitățile societății românești post-decembriste, „direcția crizei este – arată autorul – aceea a unei tranziții de la o stare de *fatalism* (s.n., D. B.), în sens durkheimian, în care totul era determinat și prevăzut de mecanismele coercitive ale puterii, unde singura șansă de supraviețuire era (super)conformismul, la o profundă *stare de anomie*, de dezordine normativă, unde aproape nimic nu mai poate fi prevăzut, în care este posibil orice, în care conduitele indivizilor oscilează în jurul unor indicații ale normelor, vechi și noi, care se contrazic între ele” (p. 138).

Autorul nu se mulțumește doar cu punerea acestui diagnostic, ce caracterizează societatea românească în tranziție, ci explorează în profunzimele ei, identificând principalele dimensiuni ale anomiei și domeniile în care aceasta se manifestă cu cea mai mare intensitate, și anume: în *economie* (unde domină blocajul financiar, fraudele, evaziunea fiscală și actele de corupție), în plan *politic și juridic* (unde procesul de legiferare a fost, multă vreme, un factor de instituționalizare a anomiei, marcat de incoerență, de ambiguitate), precum și în actuala *criză a valorilor*, a personalității și a elitelor, a educației și învățământului. Aceste efecte ale crizei au avut, din nefericire, „consecințe negative asupra economiei, nivelului de trai al populației și, nu în cele din urmă, asupra moralului membrilor societății și, implicit, asupra tendințelor suicidare ale unor indivizi copleșiți de dificultățile și climatul de insecuritate cu care au fost nevoiți să se confrunte” (p. 142–143).

Adoptând ca „unealtă” sociologică conceptul de anomie, operaționalizat și adaptat schimbărilor și reformelor petrecute în societatea românească, Sorin M. Rădulescu procedează la analiza și clasificarea caracteristicilor sinuciderilor din perioada regimului totalitar, considerate ca fiind „fataliste” și „altruiste” și datorate fie lipsei de speranță pentru viitor, fie ca forme de protest față de diversele constrângeri politice, comparativ cu cele produse după 1989, și în care autorul identifică natura „anomică” a acestora, începând cu anul 1992, când rata de sinucidere (calculată la o sută de mii de locuitori) a început să crească de la 11,7 la 14,0 în 2012, acesta fiind și nivelul cel mai ridicat atins în perioada post-decembristă. Concluzia autorului este aceea că, această perioadă a crizei, cu mari schimbări în economie, în societate, la nivel politic și instituțional, a avut efecte puternice asupra mentalităților și moralului celor mai mulți români. În același timp, „performanțele și beneficiile economice scăzute, deteriorarea standardelor de sănătate și de viață, creșterea consumului de alcool și de droguri, stresul, depresia, răspândirea bolilor fizice, dar mai ales psihice, incapacitatea de adaptare la schimbări, noile modele normative și culturale de a găsi soluții la noi probleme de viață, șomajul, sărăcia, disoluția a numeroase grupuri familiare, emigrația capilor de familie, scăderea numărului de

copii, îmbătrânirea populației ș.a., sunt numai câteva din efectele schimbărilor la nivelul macrosocial și care au favorizat, condiționat sau determinat creșterea ratelor de suicid” (p. 149).

Traseul „sinuos” și contradictoriu parcurs de România în perioada post-decembristă, ca și dificultățile lungului proces de tranziție, caracterizat de anomie și soldat cu numeroase costuri sociale și, nu în cele din urmă, umane, a generat consecințe negative atunci când este analizată evoluția sinuciderilor și criza economică din perioada 2008–2020, când, foarte multe țări, între care și România, s-au confruntat cu dificultățile crizei economice (începute în 2008), ceea ce s-a repercutat în creșteri ale ratelor medii de deces prin suicid. Datele și informațiile extrem de interesante și ilustrative, realizate și comentate de autor, evidențiază că, în perioada crizelor economice se constată o creștere marcantă a șomajului care, în asociere cu alte variabile adiționale, afectează starea de sănătate și mortalitate în toate cazurile de deces, contribuind la creșterea „riscului suicidar”, deși, șomajul prin el însuși nu cauzează sinuciderea. Mai grav este faptul că șomajul determină dificultăți financiare și poate duce la *depresii* sau alte probleme, pe care indivizii le percep ca o pierdere controlului personal. Alături de șomaj, analiza făcută de Sorin M. Rădulescu scoate în evidență și incidența altor variabile care pot influența rata sinuciderilor în perioadele de criză economică, între care bolile psihice și consumul de alcool. Deși criza economică dintre 2008–2010 a avut numeroase consecințe negative asupra vieții indivizilor și comunităților, generând în multe țări o creștere puternică a ratelor de suicid (în special asupra bărbaților), aceste efecte, consideră autorul, „s-au manifestat mai puțin în România, unde nu există încă informații suficiente sau evaluări care să evidențieze cu certitudine o legătură directă între criza economică și creșterea numărului de sinucideri” (p. 151).

Cartea *Sociologia sinuciderii* se constituie ca un important reper științific, ca un *îndrumar* tehnic și metodologic, și prin cantitatea și densitatea datelor statistice prezentate de autor, privind evoluția și tendințele fenomenului suicidar în România, de-a lungul unei perioade de peste 16 ani (1996–2012), rezultând că sinuciderile au reprezentat o pondere situată între 23–31% din totalul deceselor violente care au avut loc, în perioada menționată, în România, situându-se ca pondere imediat după accidentele rutiere. Din prezentarea grafică a evoluției ratelor de sinucidere între 1998–2012, cititorul află o serie de informații utile, comentate științific de autor, privind „vârfurile”, dar și „scăderile” acestor rate de la an la an, atât la nivel național, cât și în profil teritorial. Astfel, la nivel județean, zonele cu cel mai mare număr de sinucideri la sută de mii de locuitori sunt, în ordine, *Harghita* (32,3), *Covasna* (31,5) și *Satu-Mare*, adică județele care au o populație majoritar maghiară, iar județele cu cea mai mică rată a suicidului sunt *Caraș-Severin* (9,0) și *Argeș* (9,3). Extrem de interesante sunt și datele privind evoluția ratelor suicidare pe fiecare județ și în regiuni de dezvoltare, din care rezultă județele care au cunoscut creșteri, descreșteri sau staționări ale ratelor de suicid, în perioada analizată. Același interes îl suscită și analiza datelor privind evoluția ratelor de sinucidere, în raport cu *sexul sinucigașilor* (acestea fiind calculate și la nivel de județ și la nivel de regiune de dezvoltare), *vârsta acestora*, *variația sezonieră*, *mediul de rezidență*. Deși această analiză laborioasă, dar și dificilă, întreprinsă de autor nu reprezintă altceva decât o „evaluare cantitativă a unor tendințe, bazată pe date statistice și informații contradictorii” (p. 247), autorul a reușit să le ofere o coerență științifică și o credibilitate ce nu poate fi pusă la îndoială.

Cartea elaborată de Sorin M. Rădulescu se constituie ca o premieră și prin faptul că ea conține un capitol complex, dedicat analizei fenomenului de sinucidere în România, așa cum este reflectat în mass-media și mediul virtual, în vederea stabilirii unor evaluări cantitative și clasificări calitative. Capitolul este rezultatul unor eforturi îndelungate și laborioase, făcute asupra unor multiple și variate studii de caz, recoltate de autor în urma consultării și interpretării științifice a unor materiale privind sinuciderile în România, publicate în presa scrisă, precum și a informațiilor apărute pe *site*-urile de știri *online*. Această abordare a fost impusă de faptul că, deși informațiile difuzate de mass-media și mesajele provenite din mediul virtual nu au acuratețea datelor statistice ale unor instituții specializate, ele reușesc, în bună parte, să completeze aceste date și chiar să aducă o serie de elemente importante privind, mai ales, cauzele și motivațiile actului suicidar.

Autorul are un merit științific deosebit în evaluarea acestor surse de informații, prin faptul că a reușit să evite cadrul sentimental și emoțional al acestora și care distorsionează de multe ori esența actului suicidar, și să se distanțeze de anumite mituri, prejudecăți și supoziții, neconfirmate din punct

de vedere empiric, prezente frecvent în aceste surse, reușind să facă distincția între *cauzele și motivațiile* sinuciderilor. Volumul de muncă a fost imens, fiind analizate, în perioada ianuarie 2012–decembrie 2014, un număr de 862 de cazuri înregistrate în urma consultării a peste 93 de surse (portali de știri), totalizând 756 de postări, ceea ce atestă documentarea serioasă a autorului și posibilitatea identificării unui număr suficient de tipuri, forme, modalități, metode și motivații ale actului suicidar.

Într-o primă etapă, demersul științific al autorului s-a concentrat pe *analiza cantitativă* a cazurilor, prin evidențierea principalelor tipuri de acte suicidare semnalate de aceste surse de informații, cum ar fi: principalele tipuri de suicid, proporția sinuciderilor în rândul bărbaților și femeilor, distribuția sinuciderilor în funcție de județele țării, distribuția sinuciderilor pe grupe de vârstă și sexe, aria de răspândire a actelor suicidare în funcție de categoriile de vârstă și județele țării, metodele utilizate frecvent de victime în acele de sinucidere etc. Chiar dacă această analiză cantitativă are un caracter parțial și nereprezentativ la nivel general, deoarece ia în considerare, după cum mărturisește autorul, doar factorii menționați în mass-media și mediul virtual, ea poate oferi informații utile în vederea identificării altor factori care pot caracteriza, în mod mai adecvat, profilul victimelor și contextul lor de viață familial, social și profesional.

În cea de-a doua etapă, autorul realizează o analiză calitativă a actelor suicidare descrise de mass-media și platformele *online*, completând-o pe cea cantitativă cu date mult mai nuanțate, care i-au permis schițarea unui cadru evaluativ-contextual privind cauzele, motivațiile și factorii declanșatori (precipitatori) ai actelor suicidare, între care sunt menționate: boli, tulburări sau deficiențe psihice, boli fizice, conflicte în relația de cuplu (gelozie, sentimente de posesiune), conflicte cu părinții și rudele, diverse stări de penurie materială sau sărăcie, insatisfacții la locul de muncă, conflicte, nemulțumiri, teama de autorități sau de soluțiile impuse de acestea, resentimente legate de o serie de probleme de viață, incapacitatea de a suporta regimul penitenciar, sinucideri aparent inexplicabile (fără motiv) sau cu aparență de suicid, sinucideri rituale și mistice. Această analiză este însoțită de o serie de studii de caz, clasificate de autor în funcție de diversele categorii (și subcategorii) cauzale/motivaționale, care se pot constitui și ca repere științifice în vederea alcătuirii unor *tipologii victimale* ale actului suicidar.

Sociologia sinuciderii reprezintă, fără nicio îndoială, o carte extrem de laborioasă, bine documentată științific, pe parcursul celor aproape 350 de pagini, care însumează opt capitole, cititorul, chiar și cel mai puțin avizat în tainele sociologiei, găsind în ea numeroase și interesante cunoștințe, date și informații care-l pot ghida în deslușirea mecanismelor cauzale și motivaționale ale actului suicidar, precum și o bibliografie completă a lucrărilor clasice și recente din acest domeniu, pe cât de sensibil, pe atât de dramatic. Reflectând la cele spuse de autor despre sensurile și dimensiunile vieții umane și la faptul că ea este un dar divin, care trebuie valorificat de orice individ, nu poți să nu te gândești, în același timp, și la ceea ce spunea André Malraux, într-una din cugetările sale: „O viață nu valorează nimic. Dar nimic nu valorează mai mult decât o viață”.

Dan Banciu

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Mass-media, modernitate tendențială și europenizare în era Internetului*. București: Editura Tritonic, 2014.

Constantin Schifirneț este profesor universitar la Facultatea de Comunicare și Relații Publice din cadrul Universității S.N.S.P.A. din București, conducător de doctorat în cadrul Școlii Doctorale S.N.S.P.A., precum și autorul mai multor lucrări, dintre care amintim: *Românii cum au fost și cum sunt* (2013), *Filosofia românească în spațiul public. Modernitate și europenizare* (2012), *Europenizarea societății românești și mass-media* (coord. și autor, 2011), *Sociologie românească modernă* (2009) și *Formele fără fond, un brand românesc* (2007). În ultima perioadă, autorul s-a dedicat studiului modernității tendențiale, mass-mediei și europenizării, publicând lucrări în

domeniile sociologiei, sociologiei comunicării, sociologiei vârstelor și a generațiilor, europenizare și gândirii filosofice.

Cartea de față se adresează unei audiențe interesate în a se informa asupra tendințelor de europenizare a societății românești, dar și asupra canalelor care pot asigura o mediere între cetățeni și furnizorii de informații, de la media tradițională până la noua medie, cuceritoare a populației tinere din România.

Această carte nu este numai rezultatul unor studii academice, ci și o încercare de a promova noi concepte pentru edificarea unui spirit european real. Modernitatea tendențială, concept construit și promovat deja și în alte lucrări scrise de Constantin Schifirneț, apare aici ca un concept central în explicarea situației României ca stat membru al Uniunii Europene, aflat într-o încercare continuă de a se moderniza în stil occidental, dar căruia încă îi lipsește conturarea, în mintea cetățeanului român, a calității de a fi parte dintr-un întreg european și de a contribui la dezvoltarea identității colective europene. Conștientizarea calității de cetățean european este dezbătută în această lucrare într-un mod aparte, întrucât este abordată prin conceptele de comunitate națională, comunitate europeană și cultură mass-media.

Cartea, compusă din 355 pagini, este structurată în 15 capitole, dintre care ultimul constituie o anexă. Titlul cărții, sugestiv, cuprinde noțiunile dezbătute în cuprinsul său, respectiv: mass-media ca modalitate de transfer de informații și mod de persuasiune a populației, modernitatea tendențială, care caracterizează în continuare aria românească și europenizarea spațiului românesc, în condițiile noi trasate de formele de comunicare asigurate prin folosirea Internetului. Comunicarea de masă implică producătorul de conținut, canalul de transmitere și mesajul transmis, iar rolul acestei cărți este de a prezenta o analiză a mijloacelor de comunicare, conducând la justificarea unor procese specifice societății românești.

Capitolul „Paradoxul spațiului public” prezintă importanța mass-mediei pentru consumatori, întrucât acest studiu evidențiază faptul că mass-media poate modifica spectrul valorilor umane, în funcție de contextul economic și social. Capitolul secund, „Mass-media în sfera publică națională și în sfera publică europeană”, analizează raportul dintre identitatea europeană și spațiul public național, insistând pe ideea că mass-media nu antrenează suficient părerea grupurilor sociale, ci, preponderent, punctele de vedere și concepțiile elitelor, fiind mijlocul propice avansării spiritului european și furnizării informațiilor europene către un public larg. Capitolul următor, „Spațiu public național, spațiu public european”, descrie parcursul formării identității naționale, studiul nivelului de conștientizare a statutului de „european” și valoarea deținută de identitatea europeană în contextul politic actual și în definitivarea europenizării ca proces început, însă nefinalizat. În continuare, capitolul intitulat „Manipularea pe forumurile ziarelor online” înfățișează legăturile stabilite între producătorii de presă online și cititorii acestora și definește practicile utilizate în manipularea segmentelor de public care accesează forumurile, făcând vizibile comentariile unor subiecți determinați, în general necunoscuți, cu o identitate discutabilă. Următorul studiu, „Mass-media și modernitatea tendențială în procesul tranziției de la societatea națională la Comunitatea europeană”, relevă faptul că evoluția societății românești și schimbările sistemului de valori au ca punct de pornire modernitatea înțeleasă insuficient și aplicată diferit față de statele vestice, într-o formă specifică, denumită de autor „modernitate tendențială”. În acest capitol autorul descrie reciprocitatea influențelor celor două punți – mass-media și modernitatea. Capitolul 6, intitulat „Europenizarea comunității naționale în contextul modernității tendențiale”, prezintă rolul mass-mediei în construcția națională și reflectarea europenizării prin prisma conținutului apărut în mass-media românească. Dacă mass-media occidentală este promotoare a trendului european, mass-media din România nu acordă, în schimb, suficientă atenție problemelor europene, motivându-și absența din ansamblul știrilor europene publicate, prin lipsa interesului segmentelor de public. Capitolul următor, „Europenizarea imaginii instituțiilor într-o societate a modernității tendențiale”, analizează sistemul de relații publice românești și imaginea instituțiilor publice din România, tratând campaniile de presă ca mijloc de impulsare a susținerii învățământului și de evidențiere a formatorilor sistemului școlar. În continuare, capitolul cu titlul „Europenizarea în edițiile *online* ale ziarelor dintr-o societate a modernității tendențiale” prezintă puterea deținută de mass-media în determinarea identității europene și în trasarea coordonatelor

necesare cetățenilor în asumarea europenizării și pentru aderarea la noi concepții și atitudini europene. Capitolul „Europenizarea responsabilității sociale corporative într-o societate a modernității tendențiale” este compus din trei secvențe, ce vizează: **1.** aplicarea responsabilității sociale corporative în statul român, **2.** statusul acesteia într-o societate capitalistă și **3.** sprijinirea valorilor modernității și alinierea responsabilității sociale la stadiul existent în Uniunea europeană. Capitolul 10, „Europenizare, identitatea și mass-media în societatea modernității tendențiale”, analizează integrarea României în Uniunea Europeană și funcțiile mass-mediei în procesul de europenizare, în relație cu studiul impactului televiziunii în formarea identității europene și cu susținerea ipotezei că televiziunea națională prezintă mai multe știri decât televiziunile private. Autorul insistă pe ideea că, atâta timp cât televiziunile nu vor dedica mai mult spațiu difuzării informațiilor de interes european, nici procesul de europenizare nu va depăși nivelul existent, cantitativ și calitativ, ca număr și ca intensitate. Următoarea secvență, „Informații despre politici și inițiative ale Uniunii Europene transmise de către actorii sociali interni la postul public de televiziune”, se focalizează asupra opiniilor cetățenilor despre influența postului național de televiziune în procesul europenizării societății românești. Argumentul principal expus de autor este că statusul social al cetățenilor-comunicatori ai informațiilor europene este hotărâtor în transmiterea ideilor europene și în receptarea acestora de către audiență. Cercetarea empirică din acest capitol dovedește că spațiul public poate fi influențat, pozitiv sau negativ, de reprezentanții autorității centrale, de personalități care vorbesc deschis în mass-media despre strategiile și politicile europene. Capitolul „Interacțiune și socializare în mass-media și în *new media*” relevă importanța noii medii în schimbarea comunicării în masă deja cunoscute (mass-media) și analizează relația dintre spațiul *online* și cel *offline*, prin prisma interacțiunii și socializării. Autorul prezintă diferențele dintre noțiunile „media socială” și „socializare”, studiază grupurile sociale *online* și efectele canalelor de comunicare *online* asupra societății. Capitolul 13, „Manuel Castells: Mass-media în Era Informației”, discută câteva lucrări ale lui Manuel Castells despre mass-media. Sunt prezentate concepte precum: societate informațională, societate în rețea, comunicare media, autocomunicare de masă și virtualitate reală, descriind o nouă cultură a comunicării în masă, realizată prin intermediul canalelor *online*, Manuel Castells fiind un expert în crearea unor modele teoretice necesare explicării societății contemporane. Lucrările lui Castells sunt abordate într-un stil analitic și prezentate din prisma contextului social, politic și a comunicării *one-to-many* și *many-to-many*.

Capitolul „De la modernitatea tendențială la europenizare” studiază europenizarea spațiului românesc prin raportarea la conceptul de modernitate tendențială, argumentul de bază fiind faptul că accesul la Internet reprezintă o marcă a modernității, însă relevând și faptul că amplificarea gradului de utilizare a Internetului va însemna și creșterea informării cetățenilor din surse externe resurselor instituționale interne. Anexa „Cultura tradițională – cultura mass-media” este un capitol care face parte din cartea *Generație și cultură*, publicată în anul 1985, în București, de Editura Albatros, iar relevanța sa este de maximă importanță în prezentarea unei analize a mass-mediei specifice perioadei dinainte de 1989.

În această carte sunt abordate mai multe teme, precum spațiul public european, rolul Internetului în fragmentarea spațiului public și a coeziunii sociale, mass-media ca metodă de cuantificare a opiniei publice, desfășurarea campaniilor de presă, sistemul de relații publice, responsabilitatea socială corporativă, rolul actorilor sociali interni în îndrumarea publicului, globalizarea susținută de formele noi de subiectivitate; toate acestea sunt subiecte considerate de mare actualitate în rândul cercetătorilor și al teoreticienilor.

Grupul social din mediul *online*, concept abordat cu referire la noile medii, se formează, conform autorului, în aceleași condiții și cu aceleași motivații ca un grup social obișnuit, însă lipsirea componentelor grupului de contact real, în sensul de contact fizic, personal, conduce, în cele din urmă, la izolare socială și nu la edificarea sau întărirea abilităților de cooperare sau de susținere ale indivizilor. În acest fel, autorul proiectează în conștiința cititorului modern teoria lui Aric Sigman (2009), prin care acesta avertizează cititorii asupra efectelor negative pe care le poate aduce Internetul în dezvoltarea unei vieți sociale fructuoase și în stabilirea de contacte directe cu interlocutorii.

Nedorind a fi nici exhaustivă, nici explicativă, lucrarea în discuție prezintă un punct de plecare esențial pentru orice cititor interesat de triada mass-media–Internet–europenizarea societății.

Autorul aduce în discuție interacțiunea virtuală, evidențiind complexitatea înțelegerii noțiunii în varianta practică, susținând că acest nou tip de interacțiune este unul indirect și conferind un nou înțeles termenului de prietenie.

C. Schifirneț susține că europenizarea nu vizează numai schimbări instituționale și politice, ci și schimbări în conduitele umane și în mentalitățile cetățenilor europeni. În analiza europenizării prin media, autorul integrează modernitățile occidentale și est-europene modernitatea statelor balcanice, caracterizate printr-o modernitate neocoagulată, nefinalizată, aflată la limita dintre constrângerea europeană și constrângerea locală. În viziunea sa, temeinic justificată, modernizarea întâlnită pe teritoriul statului român este o „adaptare” (p. 289) la șanse temporare, fără a exista un sentiment critic sau o intenție de modificare a normelor ce se doresc a fi implementate, așadar fără adăugiri creative.

Autorul afirmă că într-o societate cu „modernitate tendențială” se poate, într-adevăr, discuta despre lipsa de efect a serviciilor de Internet în cazul zonelor rurale, în care nici nu există fundamentul asigurării montării Internetului – energia electrică.

Astfel, predomină în această lucrare, cu date rigurose desfășurate, ideea că cel mai important canal de influențare a opiniilor receptorilor rămâne, în societatea românească, televiziunea, fără a ignora folosința unor mijloace alternative culturale, precum noile medii, cărțile sau teatrul. Din cercetările derulate și studiate de autor reiese că mass-media nu oferă tinerilor posibilitatea înțelegerii vieții reale, a motivațiilor umane, a acțiunilor și inacțiunilor acestora, mult mai valoros fiind, în contrapondere, domeniul învățării și reflectării prin citire. În prezent, noile medii îmbină caracteristici ale mass-mediei cu cele ale cărților, prezentând un cumul de informații, capabil să genereze cunoaștere și prietenii.

Cartea oferă o perspectivă distinctă asupra spațiului românesc, discută despre manipularea prin forumurile *online*, despre comunitatea în modernitatea actuală, tendențială, despre instituțiile românești, despre contingenta spiritului european cu cel național, arătând că, în prezent, mass-media nu mai deține lanțul informațional mult dorit de cetățeanul obișnuit, lăsând loc unor noi medii, capabile a oferi atât informații dintr-o multitudine de surse, cât și spectrul interactiv, în care receptorul devine el însuși informator, comentator, distribuitor sau chiar creator. Autorul relevă, în acest caz, importanța credibilității surselor, deziderat valabil în orice medie, nouă sau tradițională.

Totuși, prin faptul că un capitol întreg este dedicat lucrărilor lui Manuel Castells, C. Schifirneț demonstrează interesul cercetătorului și teoreticianului pentru noile medii, considerate ca depășind actualmente media tradițională. Era Internetului, așa cum denumește autorul perioada actuală, este cea care guvernează relațiile sociale, iar studiul noilor medii trebuie să ocupe în acești ani bibliotecile intelectualilor, practicienilor ș.a.m.d., întrucât consecințele noilor medii asupra societății vor afecta în mod direct formarea grupurilor sociale și modificările societale.

De apreciat la această carte este în special suita de informații și cercetări proprii ale autorului, privitoare la impactul mass-mediei asupra societății românești, cu distincțiile necesare între modernitate și modernizare, social și socializare. Studiul mijloacelor de comunicare în masă vizează o descriere amănunțită a rolului acestora într-o societate marcată de modernitate tendențială și de procesul de europenizare. Europenizarea rămâne, de asemenea, un fenomen de interes pentru societatea românească și este intens analizată de autor.

Cartea este un exemplu pentru compararea spațiului public național cu cel european, a mass-mediei tradiționale cu noile medii și a europenizării cu stagnarea în naționalism. Autorul demonstrează o siguranță de expert în analiza societății românești ca agregat european, perceput punctual de cetățenii români: aderarea României la Uniunea Europeană nu-i activează marelui public conștiința de a fi parte componentă a realității europene. Canalele de comunicare în masă au potențialul de a înrădăcina spiritul european în atitudinile și concepțiile românilor, însă mass-media rămâne puternic închistată în sistemul social românesc, iar mediile apărute ulterior, prin intermediul serviciilor de Internet, sunt doar suplinoare ale vechilor medii, în actualul context economic și social. Din studiul cărții înțelegem că modificările societății românești înspre europenizare pot fi efectuate numai prin depășirea spațiului limitat al claselor și instituțiilor românești și prin solicitarea de informații de interes european.

Elena-Alexandra Gorgos